

Magyarország vármegyéi és városai

Borovszky Samu (1860–1912)

Borovszky Samu: *Magyarország vármegyéi és városai (Magyarország monográfiája) – a magyar korona országai történetének, földrajzi, képzőművészeti, néprajzi, hadügyi és természeti viszonyainak, közművelődési és közgazdasági állapotának enciklopédiája.* I–XXVI. (1896–1905.) 2018. 15 763.

A *Magyarország vármegyéi és városai* sorozat hasonló kiadásának ünnepélyes bemutatóját tartották a tavaly november végén. A 26 kötetes művet KÖVÉR László házelnök, MAGYAR Levente miniszterhelyettes, MILOVÁN Sándor, a Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség tiszteletbeli elnöke, SZAKÁLY Sándor történész, valamint JANKOVICS Marcell, a Magyar Művészeti Akadémia elnökhelyettese méltatták. Jelen, rendhagyó könyvismertetőben a megkerülhetetlen – földrajzi, történelmi, helytörténeti és néprajzi – alpműnek számító sorozat szerkesztőjével ismerkedhetünk meg.

BOROVSZKY Samu 1860. október 25-én született Bácsordason. Nagyszalontai és békési tanulmányokat követően Budapesten szerzett érettségét 1879-ben. Miközben magántanítóként és korrektorként is dolgozott, 1883-ban történelem szakos diplomát szerzett, majd doktorált. Kiváló képességei mellett pályáját sokban egyengette, hogy LÓNYAY Menyhért, az MTA akkori elnöke pártfogásába vette, majd egyetemi tanulmányai befejezése után az Akadémia irattárnokává nevezte ki. Mivel fiatalkorában anyagi nehézségekkel küszködött, igen erős szociális érzék jellemezte, és sok pályatársát, tanítványát támogatta pénzügyileg élete későbbi szakaszában.

Pályája kezdetén elsődlegesen a népvándorlás korával foglalkozott: doktori disszertációja a dákok történetét mutatta be, majd a késő ókori, kora középkori forrásokat összegezve megírta a longobárdok, hunok, avarok történetét.

1894-ben jelent meg a honfoglalással kapcsolatos munkája, amely egészen az 1970-es évekig a legfontosabb összefoglaló műnek számított a témában. Figyelme ekkor fordult a helytörténet felé: 1899-ben akadémia székfoglaló előadása a nagylaki uradalom történetét mutatta be.

Akadémiai tisztségei mellett a Magyar Történelmi Társulat titkári tisztét is betöltötte, amely minőségében a *Századok* főszerkesztője volt. Ekkor megfogalmazott szakmai küldetésnyilatkozatában kifejtette, hogy miközben a folyóirat legfontosabb feladatának a tudományos cikkek közzétételét és a hazai történetírás előmozdítását tartja, gondot kíván fordítani az új nemzedék nevelésére, és a szélesebb olvasóközönséggel, a történelemkedvelőkkel való kapcsolattartásra is. Korát jelentősen megelőző, szinte forradalmi jellegű volt azon felismerése, hogy javasolta a szerzőknek: a politikatörténeten kívül foglalkozzanak társadalom-, művelődés- és gazdaságtörténeti kérdésekkel. Mindent egybevetve Borovszky interdiszciplináris szemlélete megújította a magyar historiográfiát, amely ekkor sok szempontból meghaladta a nyugat-európai történelemműhelyek és -iskolák színvonalát.

Borovszky legfontosabb művét – a *Magyarország Vármegyéi és Városai* című *könyvsorozat* – a magyar Millennium hívta életre. Ekkor fogalmazódott meg annak igénye, hogy a Magyar Királyság vármegyéi, illetve fontosabb városai elkészítsék a magukra vonatkozó helytörténeti műveket: ettől leginkább a nemzeti identitás erősödését várták, különösen azokon a

helyeken, ahol a magyarság kisebbségben volt. Mintává Borovszky Csanád vármegyéről írt munkája vált 1898-ban.

Az egyes köteteket zömmel helyi szerzők írták, az anyag szerkesztésére és a sorozat gondozására azonban létrejött a monográfia „állandó munkatársainak bizottsága”. Az első négy kötetet SZIKLAY János és Borovszky Samu együtt szerkesztették, az állandó bizottság tagjai pedig tudósok, újságírók, valamint a különböző intézmények képviselői voltak. Rajtuk kívül részt vett a bizottság munkájában több orvos, geológus, miniszteri titkár, egyetemi oktató, sőt gyárigazgató is. A koordináció legfőbb motorja Borovszky volt, így szakmai munkássága mellett kiváló tudományszervező és koordináló tevékenységet végzett: ennek lévén tucatnyi történész, etnográfus és régész pályáját kísérte figyelemmel.

Nevét ott találjuk a Heraldikai és Genealógiai Társaság, a Néprajzi Társaság választmányi tagjainak sorában, a *Révai Lexikon* munkatársai, valamint a *Nagy Képes Világtörténet* írói és szerkesztői között is.

Az 1896-ban megkezdett helytörténeti monográfia-sorozat szerkesztését a századfordulót követően Borovszky egyedül látta el. A sorozat célját ekként fogalmazta meg: „A jó patrióta, kit vármegyéje, szülővárosa vagy faluja érdekel, [...] egytől-egyig mind olyan enciklopédiát kapnak e vállalatban kézhez, amely egész életük folyamán hűségesebb útítársuk és nélkülözhetetlen útbaigazítójuk lesz.” A munka célja tehát nem pusztán szakmai-tudományos összefoglalások készítése volt, hanem az, hogy ennek révén erősítsék a hazaszeretetet. Borovszky tehát elvetette a 19. század közepén megfogalmazott, porosz – Leopold VON RANKÉ-tól származó – történetírói elvet: nem pusztán a múltat akarta megírni, ahogyan „az megtörtént”, hanem visszanyúlva a történetírás korábbi étoszához, morális tartalommal kívánta azt felruházni.

A *Magyarország Vármegyéi és Városai* című sorozatból 1896–1914 között, Borovszky Samu közreműködésével összesen 21 megye és Fiume monográfiája készült el. Miután fáradhatatlanul és rengeteget dolgozott a munka egészségét is kikezdte és viszonylag fiatalon, 1912-ben elhunyt. Szervezőképességét visszaigazoló módon halálával abbamaradt az a nagy helytörténeti vállalkozás, amelyhez hasonlót alkotni a mai napig nem sikerült.

A Magyar Történelmi Társulat nekrológiájában így összegezte munkásságát: Élete „nyitott könyv volt mindig, olvasható benne akárki, és nem találhatott benne mást, mint az alapos tudós, a hű barát s mindenekfölött az igazi jó ember tiszteletre- és szeretetreméltó vonásait”.

Borovszky munkássága kiállta az idők próbáját, és különösen helytörténeti munkái a mai napig megkerülhetetlen alapműveknek számítanak. Hatása végigkövethető a magyar történeti földrajz szakirodalmában, miközben olyan jelentős tudósok történelemszemléletét formálta, mint CSÁNKY Dezső, MÁLYUSZ Elemér, SZEKFŰ Gyula vagy HÓMAN Bálint.

Ennek megfelelően találóan foglalta össze a *Századok* életpályájának lényegét és jelentőségét: „Lelkesedni a jó, az igaz ügyért nálánál senki sem tudott jobban. Ezt az életető, teremtő szeretetet társulatunk nagynevű alapítóitól örökölte, akiknek oldalán nevedett, akiktől megtanulta, hogy egyetlen nemzetnek sem jelent oly sokat a hazai história ápolása, a múlt megbecsülése, mint éppen a magyarnak. Amióta titkári székét elfoglalta, mindenképpen azon igyekezett, hogy a maga köré gyűjtött fiatalok lelkébe is átvigye ezt a lángoló szeretetet, amelyet ő és a nagy örökség érdemes részesei oly igaz hévvel ápoltak, hogy az a későbbi generációban is lelkes, odaadó gondozókat találjon.”

Ebben a tekintetben Borovszky nem pusztán a hazai történészek, hanem a teljes tudóstársadalom számára is fontos példakép kellene hogy legyen, különösen mivel az 1948 és 1989 közötti időszak pont ezen elveket támadta leghevesebben. Borovszky életének legfőbb tanulsága, hogy a tudományos objektivitás megőrzése lehetséges a hazaszeretet és patriotizmus mellett, valamint, hogy a hazai történetírás legfontosabb feladatainak egyike a nemzeti önbecsülés erősítése.

Ligeti Dávid, Budapest